

Õiguskantsler

Eiki Nestor
Riigikogu esimees
Riigikogu Kantselei
riigikogu@riigikogu.ee

Teie nr

Meie 17.10.2017 nr 6-1/170591/1704600

Ettepanek sotsiaalhoolekande seaduse § 47 lg 3 põhiseadusega kooskõlla viimiseks

Austatud Eiki Nestor

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 142 lõike 1 ja õiguskantsleri seaduse § 17 alusel teen Riigikogule ettepaneku viia sotsiaalhoolekande seaduse (SHS) § 47 lõige 3 kooskõlla põhiseadusega.

Leian, et põhiseaduse §-ga 12 on vastuolus SHS § 47 lõike 3 see osa, mis ei võimalda hoolekandeesutuses viibival inimesel riigi toel hankida vajalikke abivahendeid, seades ta kodus elava abivajajaga võrreldes halvemasse olukorda. Halvema kohtlemise tõttu kannatavad inimesed, kes peaksid põhiseaduse § 28 lõike 4 kohaselt olema riigi ja kohaliku omavalitsuse erilise hoole all.

Riik toetab kodus elavale inimesele abivahendi (näiteks käimisabivahendi, pimedale vajaliku punktkirjavarustuse või audiolugeri ehk Daisy-pleieri) soetamist, makstes kinni suure osa selle ostu- või üürihinnast. Kui inimene elab üldhooldekodus või mõnes muus hoolekandeesutuses, siis ta abivahendi soetamiseks või üürimiseks samasugust toetust ei saa. Ka juhul, kui hoolekandeesutuses saavad sama abivahendit kasutada mitu inimest või kui korraga paljude abivahendite ostmine võib muuta hinna soodsamaks, peavad hoolekandeesutuse elanikud kandma oluliselt suuremat rahalist koormust kui kodus elavad abivajajad.

Olen seisukohal, et hoolekandeesutuste elanike halvem kohtlemine on põhiseadusega vastuolus. Sellist diskrimineerimist ei saa õigustada ei kokkuhoiuvajadusega ega sooviga soodustada abivajajate kodus elamist.

I Abivahendite kättesaadavus

1. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni ning parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta (edaspidi: harta) kohaselt tuleb puuetega inimestele tagada abivahendid iseseisva toimetuleku hõlbustamiseks ja ühiskondlikus elus osalemiseks. Nende abivahendite kulude katmises peab üldjuhul osalema ka ühiskond. Harta täitmise järele valvav komitee on täpsustanud, et inimene peab abivahendid saama tasuta või makstes sobiva omaosaluse. Sobiva omaosaluse väljaselgitamiseks tuleb arvestada inimese majanduslikku olukorda ja abivahendi maksumust.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

2. Igal inimesel on õigus inimväärsele elule sõltumata sellest, kas ta elab kodus või hoolekandeesutuses. Põhiseaduse § 12 lubab inimesi abivahendite soetamisel erinevalt kohelda juhul, kui selleks on mõistlik ja asjakohane põhjus.

II Hoolekandeesutuste elanike halvema kohtlemise õiguspärasus

Erinev kohtlemine

3. SHS § 47 lõigete 1 ja 2 järgi katab riik olulise osa (40–90 protsenti) inimesele vajaliku abivahendi üüri või ostu piirhinnast või vahendi tegelikust maksumusest, kui see on piirhinnast madalam. Inimese võimalusi neid kulusid ise kanda seejuures ei hinnata. Abivahendid, mille soetamist riik toetab, samuti nende piirhinnad ja toetusprotsendid, kehtestas sotsiaalkaitseminister oma 21.12.2015 määrusega nr 74 „Abivahendite loetelu, abivahendite eest tasu maksmise kohustuse riigi poolt ülevõtmise otsustamise ja erandite tegemise tingimused ja kord ning abivahendi kaardi andmed“ (edaspidi: abivahendite määrus).

4. SHS § 47 lõige 3 näeb ette erandi: hoolekandeesutuse, sealhulgas ka üldhooldekodu elanikul aitab riik soetada vaid talle kohandatud abivahendi (näiteks proteesid, ortopeedilised jalatsid, kuulmisabivahendid). Muid abivahendeid riik hoolekandeesutuse elanikul soetada ei aita. Nende hulka kuuluvad näiteks käimisraamid, Daisy-pleierid, tõstmisabivahendid, aga ka ühekordselt kasutatavad abivahendid, nagu mähkmed (täpne ja täielik loetelu on abivahendite määruses). Selles ettepanekus tähendab sõna „abivahend“ neid esemeid ja seadmeid, mille hankimisel diskrimineeritakse hoolekandeesutuses elavaid inimesi.

5. Seega loob SHS § 47 lõige 3 olukorra, mis võimaldab kohelda erinevalt inimest, kes elab

- a) kodus, peab katma kodus elamisega seotud kulud ja vajab toimetulekuks mõnd abivahendite määruses nimetatud abivahendit, ning
- b) üldhooldekodus, peab katma katma seal olemisega seotud kulud ja vajab toimetulekuks sama abivahendite määruses nimetatud abivahendit.

Kodus elav inimene saab vajaliku abivahendi riigi toel, makstes selle hinnast määrusega kehtestatud osa. Hooldekodu elanik peab sama abivahendi ise täies ulatuses kinni maksma. Nii näiteks peab üldhooldekodu elanik maksma Daisy-pleieri eest 450 eurot, kuid kodus elades saaks ta selle 45 euro eest. Lamatiste vältimiseks mõeldud istmepadja eest tasub inimene üldhooldekodus elades 349 eurot, kodus elades aga 34,90 eurot.

Halvema kohtlemise eesmärgid

6. Riigikogu põhjendas oma 09.06.2017 kirjas abivajajate erinevat kohtlemist väitega, et nii soodustab ja motiveerib riik kodus elamist ning pakub inimesele rohkem teenuseid kodus; peale selle aitab SHS § 47 lõikes 3 sätestatu riigi raha kokku hoida, sest hoolekandeesutuses saab sama abivahendit kasutada mitu inimest. See on rahaliselt soodsam, kui soetada abivahend igale inimesele eraldi.

7. Abivahendi jagamine hooldekodus ei ole alati võimalik ega ole ka kooskõlas inimväärikuse põhimõttega. Näiteks ei ole inimväärne, kui inimene peab tualetti minekuks ootama, kuni käimist hõlbustav rulaator teiste klientide kasutusest vabaneb ja hooldekodu töötaja selle talle toob.

8. Raha kokkuhoiu argumendi kummutab ka see, et abivahendi saamiseks on võimalik inimene hooldekodust ajutiselt nii-öelda välja kirjutada. Inimesi pektusele suunata on ebaeetiline ning see ei paku probleemile sobivat lahendust.

9. Isegi sel äärmuslikul ja seetõttu väga küsitaval juhul, kui kokkuhoiueesmärk peaks õigustama ühe haavatava ühiskonnagrupi halvemat kohtlemist, tuleb siiski mõõnda, et eespool toodud põhjustel pole säästu võimalik saavutada soovitud ulatuses ja õiglaselt. Siin läheb SHS § 47 lõige 3 vastuollu põhiseaduse § 28 lõikega 4, mille kohaselt on puuetega inimesed riigi ja kohaliku omavalitsuse erilise hoole all.

10. Kahtlemata tuleb riigi raha kokkuhoidlikult kasutada. Säästmisvõimalusi tuleb aga leida sealt, kus see on mõistlik, ja viisil, mis ei jäta üht abivajajate rühma hätta. Ühe võimalusena tasub näiteks kaaluda üürivate abivahendite valiku suurendamist, tagades nii riigi raha tõhusa kasutamise ja inimeste õiguste tasakaalu.

11. Kodus elades on inimene enamasti iseseisvam, seda soodustada on õige. Õigeks ei saa aga pidada selle saavutamiseks valitud meetodit, mis jätab hooldekodu elaniku abivahendi soetamise toetusest ilma. Tavaliselt on inimene sunnitud minema hooldekodusse põhjusel, et ta vajab toimetulekuks pidevalt palju abi, mida tal kodus pole võimalik samal tasemel saada. Valik kojujäämise ja hooldekodusse mineku vahel on nii kaalukas, et abivahendi hüvitamise kord seda ei mõjuta. Järelikult ei saa pidada mõistlikuks argumenti, justkui kallutaks abivahendite kulu hüvitamine inimest koju jääma.

Diskrimineerimise mõju inimesele

12. Riigikogu seatud piirang mõjutab üldhooldekodu kliente olulisel määral. Üldhooldekodu elanik peab maksma sama abivahendi eest kuni 10 korda rohkem kui kodus elav inimene. Sageli võib inimene vajada korraga mitut abivahendit, mis paneb hoolekandeametuse elanikule oluliselt suurema rahalise koormuse, kui on kodus elaval samu abivahendeid vajaval inimesel.

13. Kui hooldekodu elanikul ei ole raha abivahendi ostmiseks ning kui tal pole ka toetajaid (nt ülalpidajaid), jääb ta vajaliku abivahendita. See omakorda piirab tema võimalusi iseseisvalt ja väärilt hakkama saada.

14. Võimalus kodus elada sõltub inimese abivajadusest ning inimesel ei ole üldjuhul võimalust valida, kas jääda koju või minna üldhooldekodusse. Kui inimene vajab oma igapäevastes tegevustes pidevalt ja palju abi ning kui tema toimetulekut on seetõttu võimalik tagada vaid üldhooldekodus, siis tuleb SHS § 3 p 1 järgi lähtuda tema abivajadusest ja osutada talle vajalikku teenust üldhooldekodus.

15. Üldhooldekoduteenuse osutaja on oma klientidega eraõiguslikes suhetes ning katab oma tegevuskulud klientidelt võetava tasuga. Inimene peab üldhooldusteenuse eest tasuma esmajoonelise (sotsiaalseadustiku üldosa seadus § 5 lg 1). Kui vajaliku abivahendi soetab üldhooldekodu, on asutusel ka õigus otsustada, kuidas kaetakse sellega seotud kulud. Mõnes üldhooldekodus on kehtestatud üks hind kõigile klientidele, sõltumata nende vajadusest abivahendi järele. Seega maksavad teenusel viibijad solidaarselt kinni kõigi klientide vajadused. Osas üldhooldekodudes sõltub aga iga inimese üldhooldusteenuse hind tema konkreetsest abivajadusest (näiteks üks klient maksab 560 eurot, kuid teine klient, kes vajab hooldus- ja abivahendeid, maksab 620 eurot). Ükski seadus ei keela üldhooldusteenuse osutajal kliendilt

abivahendi eest turuhinda küsida. Paika ei pea ka eeldus, et hoolekandeesutus tagab abivahendid oma raha eest.

Järeldused

16. Raha kokkuhoid ja kodus elamise soodustamine ei kaalu üles üldhooldekodus elavale inimesele tekitatud raskusi ja lisakulutusi. Seega on SHS § 47 lõige 3 vastuolus võrdse kohtlemise põhimõttega, sest ei võimalda üldhooldekodu elanikul soetada abivahendeid riigi toel.

17. Samuti on argumendina kasutatav kokkuhoiueesmärk vastuolus põhiseaduse § 28 lõikega 4, mis tagab puuetega inimestele riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole ega luba seetõttu abivajajaid elukoha põhjal diskrimineerida.

18. Ebavõrdne kohtlemine on põhjendamatu ka teiste hoolekandeesutuses osutatavate sotsiaalteenuste puhul (nt turvakoduteenus), kus teenusega seotud kulud peab katma abivajaja.

19. Võrdset kohtlemist ei saa tagada abivahendite määrust muutes, sätestades näiteks kõigile abivahenditele individuaalse kasutuskorra. Sel juhul kaotaks SHS § 47 lõige 3 oma mõtte. Seega tuleb ebavõrdse kohtlemise kõrvaldamiseks muuta sotsiaalhoolekande seadust.

Austusega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise